

Ūdeņu «tiesiskais» statuss

ŪDENS KĀ PUBLISKS UN/VAI PRIVĀTAIS ĪPAŠUMS UN
SABIEDRĪBAS KOPIĢA “LIETA”

Dr.jur Ž.Mikosa

VARAM, 27.08.2020.

Ūdeņu tiesiskais statuss – kādēļ un kā analizēts

- Pētītais:
 - Citu Kontinentālās ES valstu pieeja («Francijas» un «Vācijas pieeja»)
 - Ūdeņu «statusa» regulējuma attīstība Latvijā – NR, doktrīna, (nesenā) judikatūra
 - Līdz 1937.gada CL
 - 1937.gada CL, cits, kur bija ūdeņu tiesību regulējums un mūsdienās
 - Kas mainījies, kas saglabājies un kas pietrūkst

.....
- Prezentācijā:
 - Galvenās tēzes, kas izriet no izpētītā
 - Piedāvātie risinājumi

«Priekšvēsture»

Ievadam

Problemātika/
jautājumi/ atbildes?

2018.gada
diskusijas

Īpašnieku/
sabiedrības
tiesības
lietot

Kam
pienākumi
rūpēties/
apsaimniekot?

Valstij
pienākums:

1. Stāvoklis
nepasliktinās
2. Sasniegt
«labu»

Privātīpašniekiem?
Sabiedrībai?
Pašvaldībai
Kam?

«Francijas pieejas»

- Definē ar likumu – kuri «*public domain*»
- Ūdeņi – 1804/1910/1964.g.-visi, kas iekļauti 1964 (ļoti plaši)
- Lietošanai – «vispārīgā» un atļauju/koncesiju sistēma

Tekoši ūdeņi

Res communis omnium / arī «vispārīgā lietošana»

«Vācijas pieejas»

- «Tekoši ūdeņi» – nav īpašuma objekts, jo.....
- Ūdeņi – 3 kategorijas/piederība-zeme un ar to saistītās tiesības (lietot ūdeņi)
- Lietošana – kopēja (*Gemeingebrauch*), savām vajadzībām, speciālā (atļaujas)

«socialais princips»

v.

«individuālās lietoš.pr.»

- Tiesības uz ūdeņiem un ūdeņu lietošanas tiesības – 3 grupu valstis (1925):
- 1) Kur plašs sociālais princips (FR, IT, HUN)
- 2) Pamatā individ.lietošanas prinips (Skandināv)
- 3) Pa vidu abām (Bādene, Saksija, daļēji AT, Šv)

Kontinentālās ES
valstīs
dominējošās
pieejas
tagad/1920-tajos

Vācijas pieeja

- Federālais Ūdens likums – tekoši ūdeņi – «nav īpašuma objekts» (WHG, 4.p.2.p).
- «**tekoši ūdeņi**» - konceptu definē pavalstu Ūdens likumi
- Ūdeņi kopumā uzskatīti par «publisku lietu» (*öffentliche Sachen*) – nozīmē, ka «lieta» ir pakļauta «kopējai» un licencētajai lietošanai.
- Ar ūdens «statusu» **saistītās tiesības**:
 - Ikviena tiesības izmantot virszemes ūdeņus (kā def.pavalstu likumi), nekaitējot citu tiesībām, īpašumam
 - Balstās «kopējā lietošanas» konceptā (*Gemeingebrauch*) uz «sabiedrības kopējo lietu»
 - Pavalstis sīkāk definē, ko aptver un var paplašināt «ikdienišķās lietošanas» definējumu
 - Gultnes/Krastu īpašnieku tiesība lietot «savām vajadzībām» (tolerēt kopējo lietošanu un spec.atļauto)
 - Citiem izmantošanas mērķiem – «speciālā lietošana» - atļauju sistēma
- 3 kategoriju ūdeņi: I – visi nozīmīgākie, t.sk., ūdens ceļi, kas Fed.valsts īpašumā, citi I.kat. – pavalstu. II, III dominējoši pavalstu, pašvaldību, bet varbūt privātīpašumā (krasts/gultne)
- Ūdensaimn. lik. – Virszemes ūdenstilpju **uzturēšana = publisks pienākums**, kas ietver tās kopšanu, uzturēšanu. Primāri – ūdenstilpes īpašnieka, ja vien saskaņā ar pavalsts regulējumu nav pašvaldību iestāžu, ŪAL asociāciju, prof. apvienību u.c. sab. institūciju uzdevums.» - principā ar likumu deleģēts pienākums 'asociācijām.'

Latvijas regulējums

I Civillikums (*citi? ZPL, Zv.l.*)

- Līdz 1937.gada CL pieņemšanai:
 - Vismaz 5 «šķiru» ūdeņi. «publiskas upes», kuģojamas upes, caurbraucamie un zivju caurejamie ceļi (ko nedrīkst aizsprostot, 1024.p.), viena īpašuma robežās, kopējie ūdeņi, «publiskā lietošanā esoši» (neatk.no piederības) – *usus publicus*
 - «*Publiskie ūdeņi*» – 2 grupas: 1. brīvie (*rerum communis vai rerum nullius*); 2. publiskās upes – neatkarīgi no piederības – noteikta vispārīgā (kopējā) lietošana (*usus publicus*)
- Ar CL «pilnīga skaidrība» 1938.gadā? (1102, 1104, 1108.pp., 1.Pielik.)
 - Publiski ūdeņi – valsts īpašums, izņemot.... (ciktāl uz tiem nepastāv īpašuma tiesības pr. pers., «atcelts» 1990-tos?)
 - Maza daļa (upes 42....)
 - Privāti v. Kopēji ūdeņi (*ja «tekoši» – vai ekskluzīvā īpašumā?*)
- CL «samiksēti» piederības jautājumi ar ūdens statusa specifiku – attiecīgi - vai tie kā atsevišķs īpašuma objekts vai ar piekrastes zemi saistītas tiesības? Un kam pienākumi uzturēt?
- Tekoši ūdeņi – doktrīnā v. normatīvā regulējumā?

II **Tauvas joslas institūts** – 10 m publiskiem ūdeņiem, 4 m privātiem. – publisko ties. institūts

- tiesības (bezmaksas lietošanā); pienākumi?

«publiskā lietošanā esoši ūdeņi»? – publiskas lietas statuss (neatkarīgi no piederības)

CL (Lietu tiesības) - ūdeņi

- Apakšnod.: «Ūdeņu lietošanas tiesību aprobežojumi»
- 1102. *Pie publiskiem ūdeņiem pieder jūras piekrastes josla, kā arī šā panta pielikumā (I pielik.) uzskaitītie ezeri un upes. Visi pārējie ūdeņi ir privāti.*
- 1104. *Publiskie ūdeņi ir valsts īpašums, ciktāl uz tiem nepastāv īpašuma tiesības privātai personai.*
- 1108. *Kā stāvošie, tā tekošie privātie ūdeņi, kas atrodas **viena zemes īpašnieka robežās**, pieder viņam ar tiesību lietot tos vienam pašam un pēc sava ieskata, bet **ūdeņi, kas stiepjas cauri vai piekļaujas dažādu īpašnieku zemes gabaliem, ir viņu kopīpašums**, un katram no viņiem ir **tiesība lietot to ūdeņa daļu**, kura stiepjas cauri vai piekļaujas viņa zemei.*

Doktrīnā: Konradi&Valters, B.C.l. 1935, Rozenfelds, Lietu tiesības, 2000/2011.
Tekoši ūdeņi v. Stāvoši ūdeņi

Secinājumi

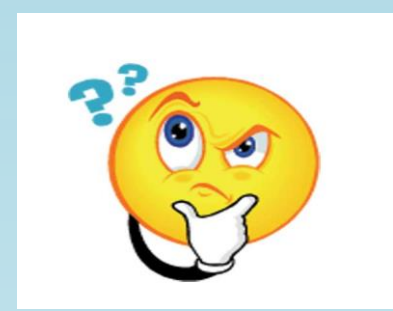
- valstī, kurā it kā tikai neliela daļa no visiem ūdeņiem ir noteikti kā “publiskie ūdeņi” saskaņā ar Civillikuma 1.pielikumu, ir nepieciešams ieviest konceptuālu **skaidrību par to, vai arī visi pārējie (tekošie) ūdeņi atrodas publiskā lietošanā, (vai kuri vēl atrodas vai kuriem būtu jāatrodas sabiedrības interesēs)** un attiecīgi noteikt **piemērotus mehānismus to apsaimniekošanai**. Šis jautājums ir īpaši svarīgs gan privātpašnieku tiesību un pienākumu definēšanas kontekstā, gan valsts līmenī izvirzīto ūdens kvalitātes mērķu sasniegšanas nodrošināšanai.
- Apsaimniekošanas pieeju balstīt nevis uz CL 1.pielikumā ietvertajām nedaudzajām upēm (42), bet uz «publiskā lietošanā esošo» ūdeņu statusu, ņemot vērā gan to nozīmi sabiedrībai, gan saistības vides aizsardzības jomā, kā arī ūdeņu ilgtspējīgas lietošanas mērķus.
- **Nav mērķis pārskatīt «piederības» jautājumus, bet ar statusu saistītos pienākumus**
- Apsaimniekošanas (uzturēšanas) pienākumi - ne tikai no ES saistībām..., bet no kopējām sabiedrības interesēm un valsts pienākuma pārvaldīt resursu, kas kvalificējas «*the common goods*» statusā (mūsdienu st. ties. terminoloģijā)

Risinājumi (saistībā ar ūdens statusu)

- Noteikt Ūdens apsaimniekošanas likumā (ŪAL), ka tekošie ūdeņi nav īpašuma objekts – ‘neatrodas neviena ekskl.īpašumā’
- Otrkārt, izlemt:
 - vai nu, ka visas upes, kas neatrodas viena īpašuma robežās, ir “publiskā lietošanā esošas” (pēc būtības - esošā situācija), **precizējot tauvas joslas institūtu** attiecībā uz tiesībām, pienākumiem, atbildību (iestrādājot to ŪAL);
 - vai valsts nosaka, kuri ūdeņi (papildus CL Pielikumos iekļautajiem) ir “publiskā lietošanā.” Tas nozīmē atsevišķa – **saraksta pieņemšanu.**

Risinājumi/priekšlikumi (turp.)

- ikviena tiesības lietot publiskā lietošanā esošos ūdeņus “ikdienišķai” lietošanai (vai definējams, ko nozīmē? – *EE, DE*)
 - regulējums: publisko tiesību režīms, nemaina īpašumtiesību attiecības
- Tauvas joslas regulējuma integrēšana (arī) ŪAL, lai nodrošinātu ūdeņu publiskās lietošanas tiesību realizēšanas iespējas
- Izvērtē/precizē tiesības un pienākumus privātpašniekiem, kuru zemes robežojas ar publiskiem ūdeņiem un publiskā lietošanā esošiem ūdeņiem, arī obligāti paredzot **sabiedrības “pieejas tiesību” institūta regulējumu** attiecībā uz publiskajiem ūdeņiem
- Tiesībām samērīgus pienākumus (iesaistās apsaimniekošanā tieši vai caur pārstāvniecību)
- Konkrētai institūcijai noteikta atbildība apsaimniekot publiskā lietošanā esošus ūdeņus
- Skaidrus principus attiecībā uz publisko ūdeņu apsaimniekošanu - lai nodrošinātu gan to ilgtspējīgu izmantošanu, gan Latvijai saistošo vides mērķu ievērošanu.

[This Photo](#) by Unknown Author is licensed under [CC BY](#)

Jautājumi

- «Tekoši ūdeņi» – nav īpašuma objekts – ŪAL?
- Ūdeņi, kuriem noteikta TJ – publiska lieta? Publiskā lietošanā esošie ūdeņi
- Esošā situācija vai «saraksts» par «publiskā lietošanā esošiem»
- Apsaimniekošanas/uzturēšanas pienākumi? – Valsts?
 - Tauvas joslas, ūdeņu stāvokļa
 - Tiesībām (privātīpašniekiem) samērīgi apsaimniekošanas pienākumi?